

Nr 131.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1950/51 till ytterligare utbyggnad av Svenska skifferoljeaktiebolagets anläggningar vid Kvarntorp m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 147 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 24 februari 1950 föreslagit riksdagen att dels till Täckande av vissa kostnader för Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet för budgetåret 1950/51 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag å 3 200 000 kronor, dels ock till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget för budgetåret 1950/51 under kapitalbudgeten, fonden för låneunderstöd, anvisa ett investeringsanslag av 9 455 000 kronor.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Petrén m. fl.* (I: 451) och den andra inom andra kammaren av herrar *Kollberg* och *Schmidt* (II: 537), i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att beredskapsarbetena vid skifferoljeverket i Kinne-Kleva snarast avvecklas,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Petrén m. fl.* (I: 452) och den andra inom andra kammaren av herr *Sjölin m. fl.* (II: 536), i vilka hemställts, att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om att en utredning snarast verkställs om lämpligaste utformningen av vår bränsleförsörjning ur ekonomiska, handelspolitiska och beredskapsmässiga synpunkter,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Spetz* (I: 453) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile (II: 535), i vilka hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 147.

I fråga om de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, får utskottet hänvisa till motionerna I: 451, I: 452 och II: 535.

Svenska skifferoljeaktiebolaget bildades år 1941 för att genom utnyttjande av oljeskiffertillgångarna i östra Närke medverka till landets försörjning med flytande bränsle. Bolagets anläggningar förlades till Kvarntorp i Ekeby socken av Örebro län. År 1943 överfördes flottans skifferoljeverk vid Kinne-Kleva till bolaget. Sedermera har driften i Kinne-Kleva nedlagts.

År 1946 godkände riksdagen en av bolaget framlagd plan för utbyggnad av Kvarntorpsanläggningarna. Planen innebar, att anläggningarna skulle utökas med en kalkugn och en anläggning för framställning av komprimerad gas för bränsleändamål, s. k. gasol, varjämte verkets tre oljedestillationsugnar av Berghs konstruktion skulle ombyggas för ökad produktion enligt en av bolaget utarbetad metod. Dessutom skulle ångkraftverket utvidgas till en kapacitet, som svarade mot den ökade produktionen. Till en första utbyggnadsetapp, avseende kalkugnen och gasolanläggningen samt en Bergh-ugn jämte ångkraftverket, anvisade riksdagen 10 700 000 kronor. Därjämte anvisade riksdagen 5 300 000 kronor till täckande av driftsförluster m. m. under utbyggnadstiden. Sammanlagt anvisades alltså år 1946 16 000 000 kronor till bolagets verksamhet. År 1947 anvisade riksdagen vidare 3 000 000 kronor till finansiering av gasoldistribution i egen regi och utbyggnad av en kemisk-teknisk industri med gasol som utgångsmaterial.

I slutet av år 1947 anmälde styrelsen för skifferoljebolaget, att bolaget på grund av likviditetssvårigheter behövde ytterligare kapitaltillskott. I anledning härav tillkallade dåvarande departementschefen fem utredningsmän för att utreda frågan om bolagets framtida verksamhet. I avvaktan på utredningens resultat avbröts den pågående utbyggnaden av anläggningarna vid Kvarntorp. Till täckande av driftsförluster m. m. under tiden till och med den 30 juni 1949 och för betalning av beställningar, som redan gjorts för utbyggnaden, anvisade 1948 års riksdag ett reservationsanslag av 15 000 000 kronor.

I februari 1949 avlämnade utredningsmännen, som antagit benämningen Kvarntorpsutredningen 1948, sitt utlåtande angående bolagets framtida verksamhet. Av utlåtandet framgick att utredningen med hänsyn till resultatet av de beräkningar rörande bolagets verksamhet, som utredningen låtit utföra, och till verksamhetens värde ur beredskapssynpunkt funnit det vara förmånligast för staten att utbyggnaden av skifferoljeverket finge fortgå efter de riktlinjer, vilka angivits i den av 1946 års riksdag godkända utbyggnadsplanen. I överensstämmelse med detta sitt ställningstagande förordade utredningen, att de tre Bergh-ugnarna vid verket ombyggdes för högre produktion enligt den av bolaget utarbetade metoden, att ångkraftverket utvidgades till erforderlig kapacitet och att den påbörjade gasolanläggningen fullbordades. Dessutom föreslog utredningen, att vattenreningsanläggningen vid skifferoljeverket skulle kompletteras och utbyggas, att anordningarna för skiffers brytning och beredning skulle kompletteras dels i rationaliseringssyfte dels för att möjliggöra en ökning av produktionen, att en ny asktransportanläggning skulle utföras, att ytterligare två svavelverk skulle anskaffas, därav eventuellt ett från Kinne-Kleva, och att nya bostadshus om sammanlagt åttio lägenheter skulle uppföras vid Kvarntorp.

Utredningen förutsatte, att den föreslagna utbyggnaden skulle genomföras i tre etapper. Under den första etappen, avseende tiden 1 juli 1949—30 juni 1950, skulle arbetet på Bergh-ugn 1 och gasolanläggningen slutfö-

ras, vattenreningsanläggningens utbyggnad påbörjas, vissa maskiner för rationalisering av skifferbrytningen m. m. och en ny asktransportanläggning anskaffas samt fyrtyo bostadslägenheter utföras. Under den andra etappen, omfattande tiden 1 juli 1950—30 juni 1953 skulle den återstående delen av utbyggnadsprogrammet genomföras. Efter avslutad utbyggnad skulle den tredje etappen inträda fr. o. m. den 1 juli 1953.

Enligt utredningens beräkningar skulle utbyggnaden medföra att bolagets produktion av brännolja, bensin, svavel och gasol komme att ökas väsentligt. Som följd härav skulle en betydande förbättring av bolagets ekonomi inträda. För räkenskapsåret 1949/50 förutsåg utredningen, att bolagets verksamhet skulle resultera i ett driftunderskott av 1 820 000 kronor. Redan på följande år beräknades emellertid verksamheten komma att lämna ett mindre överskott. När hela utbyggnadsprogrammet genomförts skulle jämförelsevis betydande årliga driftsöverskott kunna påräknas. De av utredningen framräknade driftsresultaten inneslöto dock icke avsättning till förnyelsefond. Enligt utredningen vore det möjligt, att behov av förnyelse av anläggningarna komme att framträda under årens lopp, vilka ej kunde täckas av de löpande driftsöverskotten.

Medel till utbyggnaden skulle enligt Kvarntorpsutredningens förslag tillskjutas dels genom anslag å riksstaten och dels genom lån till bolaget. Med avseende å de två första utbyggnadsetapperna borde enligt utredningen för budgetåret 1949/50 anvisas anslag å 2 000 000 kronor till täckande av driftsförluster under nämnda budgetår, 1 500 000 kronor till kostnader för förnyelse av de gamla anläggningarna och 250 000 kronor till anskaffning av ny asktransportanläggning eller tillhopa 3 750 000 kronor. Vidare erfordrades för samma tid i form av lån till bolaget 500 000 kronor till anskaffning av utrustning för rationalisering av skiffers brytning och beredning, 700 000 kronor till utbyggnad av vattenreningsanläggningen, 800 000 kronor för att fullfölja ombyggnaden av Bergh-ugn 1, 3 500 000 kronor för att fullborda gasolanläggningen och 150 000 kronor till uppförande av bostäder, sammanlagt alltså 5 650 000 kronor. Bolagets totala medelsbehov för budgetåret 1949/50 beräknades sålunda av utredningen till 9 400 000 kronor. Medelsbehovet för de anläggningar, som avsåge den tredje utbyggnadsetappen, skulle enligt utredningen uppgå till 12 000 000 kronor. Detta belopp borde anvisas för budgetåret 1950/51, därav 2 600 000 kronor som anslag å riksstaten och 9 400 000 kronor som lån till bolaget.

I anledning av utredningsresultatet föreslog Kungl. Maj:t i prop. 143/1949 riksdagen att för budgetåret 1949/50 anvisa medel till skifferoljebolagets fortsatta verksamhet och utbyggnad i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens beräkningar. Dock beräknades i propositionen 4 000 000 kronor till gasolanläggningens fullbordande i stället för det av utredningen föreslagna beloppet av 3 500 000 kronor; vidare avsågos icke några medel till bostäder. I propositionen tillstyrktes, att en Bergh-ugn skulle ombyggas i enlighet med utredningens förslag, medan det finge bli beroende på driftsresultatet vid denna ugn om även de andra Bergh-ugnarna skulle ombyggas. Med

bifall till Kungl. Maj:ts i propositionen framställda förslag anvisade riksdagen för budgetåret 1949/50 dels till täckande av vissa kostnader för skifferoljebolagets verksamhet ett reservationsanslag av 3 750 000 kronor, dels till lån till bolaget ett investeringsanslag av 6 000 000 kronor.

Styrelsen för skifferoljebolaget har nu hemställt om ytterligare medel till bolagets verksamhet under innevarande budgetår. Vidare har styrelsen meddelat vissa driftsresultat, som erhållits vid den till hälften ombyggda Berghugnen 1. I anslutning härtill har styrelsen anhållit, att medel måtte anvisas för genomförande av skifferoljeverkets utbyggnad i tredje etappen enligt Kvarntorpsutredningens förslag.

I fråga om bolagets behov av ytterligare medel för verksamheten under innevarande budgetår må först erinras, att bolaget i skrivelse den 16 november 1949 hemställt bl. a., att 240 000 kronor måtte ställas till bolagets förfogande för flyttning av en viss del av bolagets färskvattenledning från sjön Tisaren. Denna åtgärd anses nödvändig för att skifferbrytningen skall kunna genomföras enligt uppgjord plan. Enligt departementschefen är åtgärden närmast av sådan art, att kostnaden för densamma borde påföras driften och sålunda bestridas från det år 1949 till täckande av driftsförlust anvisade beloppet å 2 000 000 kronor. Då emellertid brytningsplanen färdigställts efter det att Kvarntorpsutredningen avgivit sitt utlåtande och sålunda behovet av åtgärden icke kunnat förutses vid uppskattningen av driftsförlusten, är det knappast sannolikt, framhåller departementschefen, att sistnämnda belopp kommer att förslå till täckande jämväl av ifrågavarande flyttningskostnad. Departementschefen har därför icke velat motsätta sig att förnyelsemedel i mån av behov ställas till förfogande för ändamålet. Därest riksdagen icke har något att erinra, har det syntts få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma i vad mån så skall ske.

Av bolagets promemoria den 16 november 1949 framgår, att bolaget i samband med den pågående ombyggnaden av Berghugnen 1 funnit sig böra dels vidtaga vissa förändringar i ugnens detaljkonstruktion dels ock av driftsekonomiska skäl utföra vissa förnyelsearbeten å ugnen. Härigenom ha uppkommit merkostnader å ca 75 000 kronor respektive 400 000 kronor eller sammanlagt omkring 475 000 kronor. Av sistnämnda belopp ha ca 285 000 kronor ansetts böra påföras driften och sålunda bestridas av medel, som avsetts till täckande av bolagets driftsförluster. I skrivelse den 22 december 1949 har bolaget anhållit, att av de år 1949 anvisade förnyelsemedlen ett avrundat belopp å 200 000 kronor måtte ställas till förfogande för att täcka återstoden av merkostnaden.

Ifrågavarande fördyring av Berghugnens ombyggnad synes enligt departementschefen helt bero på åtgärder vilka icke underställts Kvarntorpsutredningens prövning. Med hänsyn till att det här gäller en nykonstruktion, vilken är tekniskt komplicerad och kräver ett omfattande experimentarbete, har departementschefen emellertid ansett, att någon erinran mot de av bolaget företagna smärre konstruktionsändringarna och den därav uppkommande merkostnaden icke bör göras, särskilt som åtgärderna medföra en

förbättring av ugnens driftsekonomi och driftssäkerhet. Icke heller har departementschefen velat resa någon invändning mot att bolaget i samband med ombyggnaden låtit utföra förnyelsearbeten å ugnen i angiven omfattning, då det måste anses välbetänkt att ombesörja dylika förr eller senare nödvändiga arbeten, medan ugnen ändå står stilla. Departementschefen har sålunda funnit, att bolagets här berörda åtgärder böra godkännas och att tillgängliga förnyelsemedel böra ställas till förfogande för att täcka de därmed förenade kostnaderna i den mån så icke redan skett. Beslut härom har syntts böra fattas av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till att kostnaderna äro jämförelsevis stora och falla utom ramen för vad som tidigare anvisats till Bergh-ugns ombyggnad har emellertid riksdagen ansetts böra beredas tillfälle att uttala sig i ärendet.

Till utbyte av grävmaskiner har i enlighet med Kvarntorpsutredningens förslag tidigare anvisats ett belopp av 100 000 kronor. Bolaget har nu funnit önskvärt att en dyrare grävmaskin anskaffades än den av utredningen avsedda. Merkostnaden beräknas av styrelsen till 280 000 kronor. Enligt vad departementschefen inhämtat från bolaget skulle man genom anskaffning av den nu föreslagna kraftigare grävmaskinen vinna en icke oväsentlig förbättring av betingelserna för ett rationellt bedrivande av skifferbrytningen. Departementschefen har därför tillstyrkt, att medel tillföras bolaget till ifrågavarande anskaffning.

Styrelsen har vidare meddelat, att devalveringen förorsakat en fördyring av gasolanläggningen med i runt tal 500 000 kronor. I likhet med statskontoret har departementschefen emellertid funnit denna merkostnad böra täckas av de till fullbordande av gasolanläggningen år 1949 anvisade medlen.

Ombyggnaden av Bergh-ugn 1 har enligt styrelsen nu fortskridit så långt att en av de två ugnsrader, av vilka ugnen består, blivit färdigställd och kunnat underkastas provning. Denna har ägt rum under kontroll av Mellersta och norra Sveriges ångpanneförening, som upprättat en vid styrelsens skrivelse fogad redogörelse för resultatet av provdriften. Av redogörelsen framgår, att provet, som pågått under tiden 22 november—5 december 1949, utförts under de betingelser med avseende å skifferns genomsättningshastighet, som förutsatts i Kvarntorpsutredningens beräkningar. Per tidsenhet har sålunda i ugnen behandlats ca två och en halv gånger så mycket skiffer som före ombyggnaden. Vid provet ha enligt redogörelsen de av Kvarntorpsutredningen antagna produktionsvärdena innehållits med mycket god marginal. Såsom anmärkningsvärt framhålles, att utbytet av s. k. gasbensen, svavel och gasol samt den producerade ångmängden legat högre än vad utredningen förutsatt. Enligt Ångpanneföreningens mening böra bättre driftsresultat kunna uppnås, när längre tids erfarenhet av driften föreligger.

Resultatet av den under kontroll verkställda provningen av den ombyggda delen av Bergh-ugn 1 synes enligt departementschefen sålunda stödja Kvarntorpsutredningens förslag att även de båda övriga Bergh-ugnarna skola ombyggas enligt den nya metoden. Härigenom syntes bolagets produktion av brännolja, bensen, svavel, gasol och elektrisk kraft kunna ökas i minst

den omfattning, varmed utredningen räknat i sina kalkyler. Visserligen har provdriften icke omfattat mer än en ugnsråd, d. v. s. hälften av ugnen, och provdriften har pågått endast under en jämförelsevis kort tid. Såsom styrelsen framhållit i sin skrivelse utgör i allt fall den provade ugnsråden en självständig enhet, som drives oberoende av den andra ugnsråden. För att bedöma produktionsmöjligheterna har det syntts departementschefen därför vara tillräckligt med kontrollerad provdrift av en ugnsråd. Sedan provdriften avslutades har vidare, enligt vad departementschefen inhämtat, den först ombyggda ugnsråden varit i praktiskt taget kontinuerlig drift, varjämte även den andra ugnsråden hunnit färdigställas och tagas i drift. De produktionsresultat, som härvid uppnåtts, synas departementschefen icke ha varit mindre gynnsamma än de resultat som erhöles under provdriften. Det syntes departementschefen sålunda nu vara klarlagt, att den av bolaget utarbetade metoden för ombyggnad av Bergh-ugnarna i syfte att ernå högre produktion är tekniskt möjlig att genomföra. Det kan även antagas, fortsätter departementschefen, att driften vid de ombyggda ugnarna bör ge minst de produktionsresultat varmed Kvarntorpsutredningen räknat. Något nytt material för en bedömning av driftskostnaderna vid de ombyggda Bergh-ugnarna har däremot icke framlagts av bolaget. Säkert sådant material torde icke kunna erhållas förrän efter en ganska lång driftstid, troligen först efter ett eller annat år. Departementschefen erinrar om att utredningen framhållit, att dess beräkningar bl. a. rörande tillverkningskostnaderna vore försiktigt gjorda och att de borde lämna gott utrymme för ett bättre resultat. Det borde med hänsyn härtill vid oförändrad kostnads- och prisnivå icke behöva befaras att driftsresultatet i ekonomiskt avseende kommer att ställa sig sämre än vad utredningen räknat med.

Med hänsyn till det gynnsamma utfallet av driften vid den ombyggda delen av Bergh-ugn 1 torde, såsom förutsattes i propositionen nr 143 till föregående års riksdag, nu böra övervägas, huruvida de två andra Bergh-ugnarna vid skifferoljeverket böra ombyggas efter samma metod och alltså den av Kvarntorpsutredningen föreslagna utbyggnaden av bolagets anläggningar vid Kvarntorp fullföljas i sin helhet. Ifrågavarande utbyggnad skulle enligt utredningen draga en kostnad av 12 000 000 kronor utöver vad tidigare anvisats för ändamålet. I bolagsstyrelsens nu framlagda förslag beräknas kostnaden till 12 955 000 kronor.

Att i nuvarande läge verkställa så omfattande investeringar måste, framhåller departementschefen, givetvis ge anledning till vissa betänkligheter, särskilt som en icke oväsentlig del av de erforderliga maskinerna m. m. skola anskaffas genom import. Emellertid kan enligt departementschefen framhållas, att bolaget, sedan utbyggnadsprogrammet genomförts, kommer att bli i stånd att avsevärt öka sin produktion av brännolja, bensin och andra för folkhushållet viktiga produkter. Härigenom kommer, såsom Kvarntorpsutredningen och riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap m. fl. myndigheter tidigare understrukt, skifferoljeverkets beredskapsvärde att ökas väsentligt. Statens handels- och industrikommission framhåller, att den ökade pro-

duktionen kommer att medföra väsentliga valutabesparingar, delvis i dollars. Vidare beräknas statsverkets framtida kostnader för upprätthållande av bolagets ur beredskapssynpunkt betydelsefulla verksamhet komma att minska, därest utbyggnaden genomföres. Ehuru det icke för närvarande är möjligt att ange vilka kapitaltillskott som framtiden kunna komma att erfordras från statens sida, synes det departementchefen med hänsyn till Kvarntorpsutredningens beräkningar angående driftsöverskotten från bolagets verksamhet under den tredje utbyggnadsetappen berättigat att antaga, att bolagets medelsbehov utöver nämnda driftsöverskott kommer att bli jämförelsevis obetydligt. Departementchefen förutsätter därvid, att bolagets ledning kommer att tillvarata alla möjligheter att genom rationalisering av driften nedbringa produktionskostnaderna. I detta avseende synes bolaget ha fått värdefulla impulser från Kvarntorpsutredningen, vars förslag till rationaliseringsåtgärder redan förverkligats eller hålla på att genomföras. Vidare har inom skifferoljeverkets driftsledning, enligt vad bolaget under hand upplyst, företagits viss omorganisation och förstärkning av personalen, syftande till en effektivisering av driften.

Efter att ha övervägt de sålunda framkomna omständigheterna har departementchefen kommit till den uppfattningen, att skifferoljeverkets utbyggnad bör fortsättas i enlighet med Kvarntorpsutredningens plan och erforderliga medel till utbyggnaden ställas till bolagets förfogande.

I detta sammanhang erinrar departementchefen om bolagets i prop. nr 219/1947 omförmälda planer på utbyggnad av en kemisk-teknisk industri med gasol som utgångsmaterial. Enligt vad departementchefen inhämtat pågår inom bolaget utredning angående möjligheterna att på grundval av den gas, som återstår sedan svavel m. m. utvunnits ur skifferdestillationsgasen, uppbygga en kemisk-teknisk industri efter vissa riktlinjer, som tidigare icke närmare övervägts inom bolaget. I den mån bolagets ekonomiska ställning och framtidsutsikter genom den nu förestående slutliga utbyggnaden av skifferoljeverket vinna erforderlig stadga, bör enligt departementchefen bolaget givetvis söka tillvarata alla möjligheter till dylik vidare utveckling av sin verksamhet. I sådant syfte syntes bolaget böra utnyttja de erfarenheter, som redan föreligga inom landets kemisk-tekniska industri. På detta område kan ett samarbete med andra företag bli fruktbarande.

Vid kontroll av Kvarntorpsutredningens beräkningar har skifferoljebolagets styrelse funnit, att kostnaderna för utbyggnaden i vissa avseenden komma att avvika från de kostnader, vilka angivits i utredningens utlåtande. Avvikelserna, vilka gå i såväl fördyrande som förbilligande riktning, synas i huvudsak bero på sådana justeringar av de tidigare utbyggnadsplanerna, vilka ansetts motiverade av på sista tiden vunna erfarenheter.

Kostnaderna för ombyggnaden av Bergh-ugnarna 2 och 3, som av Kvarntorpsutredningen angivits till 5 950 000 kronor, beräknas nu av bolaget till omkring 7 500 000 kronor. Fördyringen uppgives bero på att bolaget ansett ändamålsenligt att — i likhet med vad som skett vid ombyggnaden av

Bergh-ugn 1 — vidtaga vissa förbättringar av ugnarnas konstruktion och utföra vissa förnyelsearbeten å ugnarna. Av samma skäl som motivera motsvarande åtgärder med avseende å Bergh-ugn 1 finner departementschefen, att den av bolaget beräknade merkostnaden för ombyggnaden av Bergh-ugnarna 2 och 3 bör godtagas. Departementschefen tillstyrker, att 7 500 000 kronor anvisas för ändamålet.

För anskaffning av två svavelverk beräknade Kvarntorpsutredningen ett belopp av 4 400 000 kronor eller, därest det vid Kinne-Kleva befintliga svavelverket finge flyttas till Kvarntorp, 2 800 000 kronor. Svavelverken skulle enligt utredningen bl. a. tjäna till att rena skifferdestillationsgasen från svavel, så att alltför stark förorening av atmosfären i närheten av Kvarntorp och därmed följande skadeverkningar på vegetationen skulle kunna undvikas. Styrelsen har nu funnit det förmånligare att i stället för två svavelverk uppföra ett enda större verk, vilket skulle kunna anskaffas för en kostnad av 3 100 000 kronor. Beträffande den ifrågasatta flyttningen av svavelverket i Kinne-Kleva till Kvarntorp har departementschefen från bolaget inhämtat, att därmed skulle vara förenade så avsevärda kostnader, att någon väsentlig besparing knappast skulle ernås, om hänsyn samtidigt togs till behovet av komplettering och iståndsättning av det gamla svavelverket. Med hänsyn härtill förordar departementschefen, att 3 100 000 kronor anvisas för anskaffning av ett nytt svavelverk.

Mot styrelsens beräkning av medelsbehovet för arbetet med vattenreningsanläggningen och för anordningarna för skiffers brytning, transport och beredning har departementschefen icke något att erinra; den överensstämmer med Kvarntorpsutredningens beräkningar rörande kostnaderna för nämnda åtgärder. I enlighet härmed syntes för fullbordande av vattenreningsanläggningen böra anvisas ytterligare 500 000 kronor samt till utrustning för ökad skifferbrytning 1 000 000 kronor.

Den s. k. Ljungströmsanläggningen, vari olja utan brytning av skiffer erhålles genom skiffers upphettning på elektrisk väg i marken, har under några år ej varit i bruk men tänktes av Kvarntorpsutredningen åter utnyttjad under tredje utbyggnadsetappen. För förvärv av ett område, som bolaget ansett nödvändigt vid framtida drift av Ljungströmsanläggningen och vartill bolaget har optionsrätt till september 1950, har styrelsen beräknat 275 000 kronor. Någon kostnad för ifrågavarande markförvärv har icke medtagits i Kvarntorpsutredningens kalkyler. Trots detta vill departementschefen med hänsyn till Ljungströmsanläggningens betydelse dels ur beredskapssynpunkt och dels för bolagets framtida ekonomi icke motsätta sig, att bolaget beviljas medel till inköp av marken i fråga.

Till uppförande av bostäder invid skifferoljeverket i Kvarntorp beräknade Kvarntorpsutredningen ett belopp av 300 000 kronor. Av beloppet, som endast avsåg en del av det för bostadsbyggandet erforderliga kapitalbehovet, skulle enligt utredningens förslag 150 000 kronor anvisas för budgetåret 1949/50 och återstoden för nästföljande budgetår. Då något anslag för ändamålet icke anvisades för förstnämnda budgetår, har styrelsen anhållit

att hela beloppet i stället måtte anvisas för budgetåret 1950/51. Styrelsens framställning har i denna del tillstyrkts av länsstyrelsen i Örebro län. Departementschefen kan dock icke förorda, att medel i detta sammanhang anvisas till bostäder vid Kvarntorp. Därest bolaget med hänsyn till behovet av driftsövervakning vid anläggningarna eller av andra skäl skulle anse det ofrånkomligt, att nya bostäder anskaffas, bör enligt departementschefen bolaget utnyttja de möjligheter till finansiering av bostadbygget, som skapats genom den allmänna statliga bostadspolitik.

Slutligen har styrelsen anhållit att utöver tidigare beviljade förnyelsemedel, av vilka 500 000 kronor beräknas återstå vid budgetårets utgång, 1 000 000 kronor måtte anvisas till att täcka kostnaderna för sådana förnyelser av bolagets anläggningar, som kunna visa sig erforderliga under den närmaste tiden. Med anledning härav erinrar departementschefen, att vid bifall till förslagen i det föregående betydande belopp komma att ställas till förfogande för förnyelsearbeten å Bergh-ugnarna samt att bolagets verksamhet enligt gjorda beräkningar torde lämna ett visst överskott för budgetåret 1950/51. Med hänsyn härtill bör det enligt departementschefens mening vara möjligt för bolaget att med anlåtande av driftsmedel och föregående år anvisade förnyelsemedel täcka kostnaderna för oförutsedda förnyelsearbeten, som kunna visa sig erforderliga under den närmaste tiden. Departementschefen kan således icke biträda styrelsens framställning i denna del.

Bolagets styrelse har utgått från att den beräknade fördelningen av kostnaderna mellan olika ändamål icke är bindande för bolaget, så länge den totala kostnadsramen hålles. I likhet med statskontoret kan departementschefen icke biträda denna uppfattning. Andra än obetydliga avvikelser från den av riksdagen förutsatta medelsdispositionen böra sålunda enligt departementschefens mening hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning.

I enlighet med det tidigare anförda skulle för skifferoljebolagets fortsatta verksamhet för budgetåret 1950/51 erfordras sammanlagt (280 000 + 7 500 000 + 3 100 000 + 500 000 + 1 000 000 + 275 000 =) 12 655 000 kronor. Styrelsen har föreslagit, att de för utbyggnaden erforderliga medlen skulle ställas till bolagets förfogande dels såsom anslag och dels i form av lån med den fördelning, som förordats av Kvarntorpsutredningen. Det till markförvärv avsedda beloppet samt de medel, som avsetts att täcka merkostnader på grund av devalveringen, skulle dock i sin helhet tillskjutas som anslag. Statskontoret har framlagt ett härifrån något avvikande finansieringsförslag, vilket departementschefen finner sig böra biträda. Departementschefen tillstyrker sålunda, att 3 000 000 kronor till ombyggnad av Bergh-ugnarna 2 och 3 samt 200 000 kronor till fullbordande av vattenreningsanläggningen eller sammanlagt 3 200 000 kronor anvisas såsom reservationsanslag för nästa budgetår. I övrigt erforderliga medel, nämligen 280 000 kronor till läckande av merkostnad för anskaffning av en grävmaskin, 4 500 000 kronor till ombyggnad av Bergh-ugnarna 2 och 3, 3 100 000 kronor till anskaffning av ett svavelverk, 300 000 kronor för att fullborda vattenrenings-

anläggningen, 1 000 000 kronor till utrustning för ökad skifferbrytning samt 275 000 kronor till markförvärv eller sammanlagt 9 455 000 kronor torde åtminstone tills vidare böra tillhandahållas bolaget såsom lån, varvid medlen lämpligen böra anvisas under fonden för låneunderstöd. Samma lånevillkor har syntts böra gälla som Kungl. Maj:t föreskrivit i fråga om utlämnande av lån från det för innevarande budgetår anvisade investeringsanslaget till lån till bolaget.

Utskottet får erinra, att Kvarntorpsutredningen i sitt i februari 1949 avgivna utlåtande angående Svenska skifferoljebolagets framtida verksamhet förordade, att de tre Bergh-ugnarna vid verket ombyggdes för högre produktion enligt viss närmare angiven metod, att ångkraftverket utvidgades till erforderlig kapacitet, att den påbörjade gasolanläggningen fullbordades, att vattenreningsanläggningen kompletterades och utbyggdes, att anordningarna för skiffrens brytning och beredning kompletterades, att en ny asktransportanläggning utfördes, att ytterligare två svavelverk anskaffades, därav eventuellt ett från Kinne-Kleva, samt att nya bostadshus med sammanlagt 80 lägenheter uppfördes. Härför erforderligt kapitaltillskott uppskattades av utredningen till sammanlagt 21 400 000 kronor, i vilket belopp inräknats utgifter för täckning av driftsförluster och för förnyelse av anläggningarna under budgetåret 1949/50.

1949 års riksdag beslöt, att utbyggnaden av Kvarntorpsverket skulle fullföljas efter i huvudsak de av utredningen föreslagna linjerna. Dock förutsettes, att för det dåvarande endast en Bergh-ugn skulle ombyggas och att det finge bli beroende på driftsresultatet av denna ugn om även de övriga två Bergh-ugnarna skulle omkonstrueras. Riksdagen anvisade i anledning härav dels till täckande av vissa kostnader för oljebolagets verksamhet ett reservationsanslag av 3 750 000 kronor, dels ock såsom lån till bolaget ett investeringsanslag av 6 000 000 kronor. Ifrågakvarande medelsanvisning avsåg endast den utbyggnad, vilken motsvarade vad utredningen betecknat som etapperna 1 och 2.

Departementschefen har nu på förslag av styrelsen för skifferoljebolaget förordat, att ytterligare medel anvisas för genomförande av skifferoljebolagets utbyggnad i tredje etappen enligt Kvarntorpsutredningens förslag.

Utbyggnaden i fråga beräknas nu av bolagsstyrelsen till 12 955 000 kronor utöver vad som hittills anvisats för ändamålet, under det att utredningen uppskattat dessa kostnader till 12 000 000 kronor. Såsom av propositionen framgår avvika de av bolagsstyrelsen beräknade kostnaderna för utbyggnaden i vissa hänseenden från de kostnader, vilka angivits i utredningens utlåtande. Avvikelserna gå i såväl fördyrande som förbilligande riktning.

Vad först beträffar ombyggnaden av Bergh-ugn 1 må framhållas, att i fråga om densamma vidtagits vissa konstruktionsförändringar och förnyelsearbeten, vilket medfört en merkostnad i förhållande till Kvarntorpsutredningens beräkningar av sammanlagt 475 000 kronor. Enligt vad av propo-

sitionen framgår beror den sålunda uppkomna fördyringen helt på åtgärder, vilka icke underställts utredningens prövning. Då enligt vad i ärendet upplysts det här gäller en nykonstruktion av tekniskt komplicerad art, som kräver omfattande experimentarbete, samt ugnens driftsekonomi och driftsresultat härigenom anses ha förbättrats, finner sig utskottet icke böra framställa någon erinran mot de till följd av konstruktionsförändringarna i fråga uppkomna merkostnaderna. Även de av bolaget vidtagna förnyelsearbetena å ugnen synas böra godtagas. Utskottet vill därför tillstyrka, att tillgängliga förnyelsemedel ställas till förfogande för att sålunda täcka uppkomna merkostnader.

Enligt riksdagens förenämnda beslut skulle såsom i det föregående nämnts resultatet av den verkställda provningen av den ombyggda Bergh-ugn 1, bli avgörande för huruvida även de övriga två ugnarna skulle omkonstrueras och därmed ställning tagas till ett fullföljande av bolagets anläggningar i enlighet med den av Kvarntorpsutredningen föreslagna utbyggnaden.

Såsom i ärendet upplysts ha de produktionsresultat, som uppnåtts vid provdrift av den ombyggda Bergh-ugnen, visat sig godtagbara. Visserligen framhåller kommerskollegium, att det skulle ha varit av värde, om försökstiden hade kunnat utsträckas ytterligare, varigenom exempelvis bättre erfarenheter hade kunnat vinnas om eventuella konstruktiva svagheter. Enligt kollegii mening förefölle det dock med hänsyn till vad som anförts i ett av Ångpanneföreningen avgivet utlåtande om provningsresultaten, som om man skulle kunna anse, att omkonstruktionen innebure en så avsevärd förbättring att även de övriga Bergh-ugnarna borde ombyggas. Liknande synpunkter ha anförts av fullmäktige i riksgäldskontoret och av Sveriges industriförbund. I övrigt har uttalats, att man vid oförändrad kostnads- och prisnivå icke torde behöva befara att vid en ombyggnad av de båda övriga Bergh-ugnarna enligt den nya metoden driftresultat i ekonomiskt hänseende kommer att ställa sig sämre än vad Kvarntorpsutredningen räknat med. För närmare precisering härav må framhållas, att enligt vad utskottet under hand inhämtat har vid senaste provning, som utförts under den i Kvarntorpsutredningen angivna förutsättningen att den genomsatta skiffermängden höjes till 2,5 gånger den tidigare, resultatet utvisat, att oljeproduktionen blivit 2,7 gånger större och kalorimässigt 3,8 gånger större än tidigare, i sistnämnda fall vid hänsynstagande till kalorivärde i olja, gas och ångproduktion. Vidare har framgått att kalorimässigt d. v. s. vid utnyttjande av kalorierna i skiffern den ombyggda ugnen har en verkningsgrad av 67 % i stället för tidigare 48 %.

Med hänsyn till vad sålunda anförts anser sig utskottet sakna anledning att motsätta sig den förordade utbyggnaden.

På frågan om fortsatt utbyggnad av Kvarntorpsverket måste emellertid också läggas ekonomiska aspekter. Såsom i det föregående nämnts, skulle utbyggnaden draga en ytterligare kostnad av 12 955 000 kronor. Utskottet är ense med departementschefen om att vissa betänkligheter kunna resas mot att i rådande läge verkställa så omfattande investeringar, om vilka här

är fråga, särskilt som en icke oväsentlig del av de erforderliga maskinerna måste anskaffas genom import. Det må emellertid erinras, att — såsom riksdagen tidigare understrukt — Kvarntorpsverkets största betydelse ligger i dess beredskapsvärde. Då förutsättningar torde finnas, att verket efter fullbordad utbyggnad kan utöka sin produktion, skulle detta komma att medföra en motsvarande ökning av dess beredskapsvärde. Man torde även i likhet med statens handels- och industrikommission kunna antaga, att ett förbättrat produktionsresultat främst med avseende å bensin och brännolja kan komma att medföra väsentliga valutabesparingar, delvis i dollars.

Vid angivna förhållanden och då i den nu verkställda utredningen icke något framkommit, som synes böra föranleda riksdagen att frångå sitt föregående år fattade principbeslut i frågan, anser sig utskottet i likhet med de i ärendet hörda remissinstanserna böra tillstyrka, att Kvarntorpsverkets utbyggnad fullföljes. Utskottet vill i detta sammanhang liksom departementschefen understryka angelägenheten av att bolaget tillvaratager alla möjligheter att genom rationalisering av driften nedbringa produktionskostnaderna.

Av det anförda framgår, att utskottet avstyrker yrkandet i motionerna I: 453 och II: 535.

För ombyggnaden av Bergh-ugnarna 2 och 3 torde nu böra anvisas 7 500 000 kronor. Förslaget att i stället för tidigare förordade två svavelverk uppföra ett enda större verk, medförande i förhållande till Kvarntorpsutredningen en besparing av 1 300 000 kronor, tillstyrkes. För fullbordande av vattenreningsanläggningen samt för utrustning för ökad skifferbrytning äskas i enlighet med utredningens förslag 500 000 kronor respektive 1 000 000 kronor. Dessa medelsanvisningar tillstyrkas jämväl. Vad beträffar anskaffningen av grävmaskin synas utskottet vägande motiv ha anförts för att en dyrare sådan än vad utredningen utgått från anskaffas. Härav föranledd merkostnad, 280 000 kronor, bör kunna godtagas.

Departementschefen har föreslagit att ett belopp av 275 000 kronor anvisas för inköp av visst markområde, som bolaget ansett böra förvärfvas för framtida drift av den s. k. Ljungströmsanläggningen. Utskottet vill erinra, att någon kostnad för ifrågavarande markområde icke medtagits i Kvarntorpsutredningens kalkyler. Såvitt utskottet kunnat finna, torde behovet av denna mark icke vara så överhängande, att riksdagen redan nu med hänsyn till driftens omfattning har anledning att fatta beslut om dylikt förvärv. Såsom emellertid av propositionen framgår har bolaget år 1945 för ett belopp av 100 000 kronor förvärvat optionsrätten till området i fråga. Utskottet har funnit anmärkningsvärt, att detta avtal träffats utan riksdagens godkännande och att förenämnda kostnad påförts driften. Då options-tiden utgår den 1 september 1950 och det av bolaget erlagda beloppet skulle gå förlorat, om definitivt förvärv icke nu beslutas, har riksdagen försatts i ett tvångsläge. Med hänsyn till omständigheterna i föreliggande fall vill utskottet icke motsätta sig att bolaget beviljas medel till inköp av marken i fråga.

För skifferoljebolagets fortsatta verksamhet för budgetåret 1950/51 skul-

le alltså erfordras sammanlagt 12 655 000 kronor. I enlighet med den av departementschefen föreslagna fördelningen av de för utbyggnaden erforderliga medlen, varemot utskottet i princip icke har något att erinra, böra för nästa budgetår till bolagets förfogande ställas 3 200 000 kronor såsom anslag och 9 455 000 kronor såsom lån.

Enligt vad i propositionen meddelats har bolaget hemställt, att 240 000 kronor måtte för innevarande budgetår ställas till bolagets förfogande för flyttning av en viss del av bolagets färskvattenledning från sjön Tisaren. Utskottet kan ansluta sig till departementschefens synpunkt på frågan om sättet för dessa medels bestridande och vill i likhet med denne icke motsätta sig, att förnyelsemedel i mån av behov ställas till disposition för ändamålet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma i vad mån så skall ske.

I motionerna I: 451 och II: 537 har yrkats, att beredskapsarbetena vid skifferoljeverket i Kinne-Kleva snarast avvecklas. Utskottet vill erinra, att driften därstädes nedlades år 1946. Enligt vad utskottet under hand inhämtat draga ifrågavarande underhållsarbeten en årlig kostnad av cirka 160 000 kronor. Jämväl enligt utskottets mening torde beredskapsvärdet av denna äldre försöksanläggning med sin mycket begränsade kapacitet vara diskutabelt. Härtill kommer att skifferfyndigheten vid Kinne-Kleva är av relativt ringa mäktighet och ur brytningssynpunkt ogynnsamt belägen. Det kan därför ifrågasättas, om det ur beredskapssynpunkt kan vara motiverat att i fortsättningen bibehålla denna anläggning. Frågan synes utskottet vara av beskaffenhet att böra närmare utredas av Kungl. Maj:t.

Motionerna I: 452 och II: 536 ha till behandling upptagit ett problem, som berör vår bränsleförsörjningsfråga i stort. Såsom i motionerna framhållits äro, sett mot bakgrunden av vårt totala bränslebehov, olje- och bensinkvantiteterna, som utvinnas från Kvarntorpsverket, försvinnande små. Med hänsyn till att vårt land är för sin bränsleförsörjning till största delen beroende på import är det givetvis angeläget, att alla ansträngningar inriktas på att så långt görligt är tillvarataga de bränslereserver, som finnas inom landet. I motionerna ha antytts vissa utvägar att nyttiggöra skiffrar och torv i större skala, särskilt med tanke på att utvinna största antalet värmekalorier. Vidare har ifrågasatts huruvida icke i syfte att förbättra bränslebalansen våra bränsleinköp böra i ökad omfattning omställas från koks till kol. Förutsättningar skulle nämligen finnas att i högre grad än vad nu är fallet förädla stenkolk till koks och gas. I motionerna har även berörts frågan om förbättrade lagringsmetoder av bränsle, främst ur beredskapssynpunkt. Utskottet anser de i motionerna väckta uppslagen vara av stort intresse och förtjänta av närmare uppmärksamhet. Visserligen pågå från såväl statligt som enskilt håll vissa utredningar på hithörande områden men för åstadkommande av åsyftad effekt synes en samordning och en allsidig utredning av dessa frågor ur såväl ekonomiska som handelspolitiska och beredskapsmässiga synpunkter böra komma till stånd. Utskottet vill därför i enlighet med yrkandet i förberörda båda motioner föreslå, att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t om utredning i angivna syfte.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må

I. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 453 och II: 535

a) till *Täckande av vissa kostnader för Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet* för budgetåret 1950/51 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 3 200 000 kronor;

b) till *Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget* för budgetåret 1950/51 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 9 455 000 kronor;

II. i anledning av motionerna I: 451 och II: 537 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet ovan anført i fråga om avveckling av skifferoljeverket vid Kinnekleva;

III. med bifall till motionerna I: 452 och II: 536 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning rörande lämpligaste utformningen av vår bränsleförsörjning ur ekonomiska, handelspolitiska och beredskapsmässiga synpunkter.

Stockholm den 9 maj 1950.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Rickard Lindström, Karl Andersson, Gränebo, Mannerskantz, Ohlon, Gustaf Karlsson, Iwar Anderson, Berling, Sundelin, Leander, Gillström, von Heland, Hesselbom, Erik Gustaf Andersson och Lundgren; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmberg i Skövde, Bergström, Svensson i Grönvik, Andersson i Malmö, Boman i Kieryd, Mårtensson i Uddevalla, Svensson i Ljungskile, Lindholm, Ståhl, Pettersson i Dahl, Thapper, Persson i Vinberg och Birke.

Reservationer.

1) av herrarna *Karl Andersson, Mannerskantz, Ohlon, Lundgren, Malmborg* i Skövde, *Svensson* i Ljungskile och *Ståhl*, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av medel till täckande av vissa kostnader för Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet samt föreslå nedsättning av de äskade medlen till lån till bolaget och att därför

dels den del av utskottets yttrande, som börjar med orden »Såsom i» (s. 11) och slutar med orden »kunna godtagas» (s. 12), bort hava följande lydelse:

»Enligt vad departementschefen upplyst skulle resultatet av verkställd provning av den ombyggda Bergh-ugn 1 stödja Kvarntorpsutredningens förslag att även de båda övriga Bergh-ugnarna skulle ombyggas enligt den nya metoden. Utskottet anser, att tillräckligt underlag för en dylik optimistisk bedömning i varje fall icke ännu är förhanden. För det första har provdriften icke omfattat mer än den ena av de två ugnsrader, av vilka ugnen är sammansatt. För det andra grunda sig de framlagda kalkylerna på resultatet av en provdrift, som enligt av den i ärendet lämnade redogörelsen framgår pågått under tiden den 22 november—den 5 december 1949 eller alltså under allenast 14 dagar. Kommerskollegium har i anledning härav framhållit, att det hade varit av värde, om försökstiden hade kunnat utsträckas ytterligare, varigenom en mer allsidig erfarenhet hade kunnat vinnas om eventuella konstruktiva svagheter. Departementschefen har även varit inne på samma tankegång, då han framhåller, att säkert material för en bedömning av driftskostnaderna vid de ombyggda Bergh-ugnarna icke torde kunna erhållas förrän efter en ganska lång driftstid, troligen först efter ett eller annat år. Enligt utskottets mening är det uteslutet, att den korta tid, varunder provdriften pågått, kan läggas till grund för en säker prognos rörande produktionsresultatet på längre sikt. Visserligen har i propositionen liksom under hand inför utskottet gjorts gällande, att den fortsatta provdriften givit belägg för antagandet, att genom Bergh-ugnens ombyggnad vissa produktionsökningar skulle kunna åstadkommas. Å andra sidan föreligga emellertid icke några uppgifter rörande härav föranledda merkostnader. Utskottet saknar alltså underlag för bedömande av det ekonomiska utbyte, som omkonstruktionen i fråga kan komma att medföra. Utskottet anser sig under här angivna förhållanden icke berett tillstyrka, att medel anvisas för genomförande av skifferoljeverkets utbyggnad i tredje etappen enligt Kvarntorpsutredningens förslag, förrän ett ekonomiskt driftsresultat av en längre tids provdrift föreligger. Ett uppskov till nästa år med ställningstagande till frågan om denna utbyggnad — då resultatet av driftsförbättringen i fråga om Bergh-ugn 1 bör kunna överblickas — torde icke komma att innebära någon försening av det av Kvarntorpsutredningen uppgjorda byggnadsprogrammet. Som ytterligare skäl för ett dylikt uppskov måste anföras det för närvarande allmänt omvitnade an-

strängda budgetläget och de krav som ställas på fortsatt begränsning av investeringsvolymen. Härtill kommer, att en icke oväsentlig del av de för utbyggnaden erforderliga maskinerna måste anskaffas genom import. Utskottet har icke förbisett, att, därest de i propositionen förutsatta ekonomiska kalkylerna skulle visa sig hållbara, ett dröjsmål till nästa år med ställningstagande till den fortsatta utbyggnaden skulle i motsvarande mån minska Kvarntorpsverkets avkastning. Det oaktat anser utskottet ett sådant uppskov vara att föredraga, då härigenom ett säkrare utgångsläge vinnes vid bedömningen av frågan om anläggningens fortsatta utbyggnad.

Av det anförda följer, att utskottet icke kan biträda Kungl. Maj:ts förslag om anvisande för nästa budgetår av medel för Kvarntorpsverkets utbyggnad i annan mån än vad nedan följer.»

dels den del av utskottets yttrande, som börjar med orden »För skifferoljebolagets» (s. 12) och slutar med orden »skall ske» (s. 13), bort uteslutas ur yttrandet,

dels ock utskottets hemställan under I. bort hava följande lydelse:

»I. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 453 och II: 535

a) avslå Kungl. Maj:ts framställning om anvisande av medel till Täckande av vissa kostnader för Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet;

b) till *Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget* för budgetåret 1950/51 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 275 000 kronor;»

2) av herr *Svensson* i Grönvik.

3) av herr *Birke*.